

A KÖZÉPVÁLLALATOK FRANCIAORSZÁGBAN

Póla Péter – Egyed Ildikó

Bevezetés

Franciaországban – ahol gyakran a német Mittelstand vállalatokat tekintik nemcsak példának, de versenytársnak is – az államközpontú nagyvállalati fejlesztési modell megrekedése után fordult a figyelem a kis- és középvállalatok és velük együtt részben az újraiparosítás felé. Az állami intézmények leghangsúlyosabb intézkedéseinek célja az innovációs versenyhátrány leküzdése, az alapvetően belpiaci orientációjú, kevésbé tőkeerős KKV és a nemzetközi szinten is versenyképes nagy vagy óriáscégek alkotta duális gazdaság hiányzó láncszemének, az erős regionális középvállalatok számának növelése. Tanulmányunkban áttekintjük a megújuló francia iparpolitika elmúlt évtizedének folyamatait és azt az intézményrendszert, amely megpróbálja a dinamikus középvállalatok számának növelésével, az innováció sokoldalú támogatásával utolérni a német ipar teljesítményét. A regionális intézményi környezet elemei közül figyelmet érdemel a széles spektrumú tanácsadó cégek, regionális bankok jelenléte és aktivitása. Meghatározó szerepet játszik ebben a keretrendszerben a lokálisan és regionálisan szerveződő – ezzel regionális gazdaságfejlesztést és a vállalatok területi beágyazódását is segíteni képes –, jelentős, a hazai gyakorlatnál lényegesen nagyobb felhatalmazással rendelkező iparkamarai rendszer, amelynek komplex tevékenysége jól egészíti ki és támogatja az állami iparpolitika intézkedéseit.

A francia iparpolitika, az újraiparosítás kísérlete a hazai iparpolitika számára is tanulságos lehet. A közepes méretű ipari vállalkozások legfontosabb kihívásait vizsgálva meglepően sok hasonlóságot találunk, igaz ezek mértéke és megjelenési formája nem azonos. Amennyiben a magyarországi iparpolitika a hazai tulajdonú középvállalati szféra fejlesztését prioritásnak tekintené, érdemes a francia példát is áttekinteni. Érdemes azért is, mert a tanulmánykötet alapjául szolgáló kutatás során többször is említést kap a német mittelstand modell, annak adaptálhatóságának lehetőségei és korlátai, s mint látni fogjuk, ezek a német vállalkozások a francia iparpolitika számára is fontos vonatkoztatási pontként jelennek meg. S bár egyelőre a francia iparpolitika új eszközeinek hosszú távú pozitív hatásai inkább még várakozások, mint eredmények, olyan elemeket tartalmaznak, amelyek ismerete segítheti a hazai iparpolitika formálót is egy eredményes policy kialakításában.

A dezindusztrializáció – reindusztrializáció a francia gazdaságban

A dezindusztrializáció hatásai

A sajátos intenzitású franciaországi dezindusztrializáció jól dokumentált, tanulmányok és jelentések sora (Demmou 2010, Gallois 2012, Cohen et al. 2014, Groupe BPCE 2016) foglalkozik az ipari versenyképesség és foglalkoztatottság csökkenésével, az ipari ágazat nemzetgazdasági súlyának és hozzáadott értékteremtő képességének visszaesésével¹. A fejlett nyugati székhelygazdaságokra jellemző módon a francia gazdaság is magasfokon terciarizálódott, az ipar és a szolgáltatások közti választóvonalak egyre elmosódottabbá válnak², ennek látható jeleként ma már az ipari vállalati alkalmazottak több mint fele szolgáltatások nyújtására specializálódik (Ceci-Renaud 2016), valamint növekszik a gyárak nélküli üzleti modellek népszerűsége. A tűzoltó állam (*état pompier*) korszakaként is aposztrófált hatvanas-nyolcvanas évek dezindusztrializációs folyamatai a fordista ipari ágazatok leépülését és az alacsony hozzáadott értékű tevékenységek tömeges delokalizációját vonták maguk után. A nyolcvanas évek neoliberais gazdaságpolitikai fordulata pedig tovább fokozta a dezindusztrializáció intenzitását. A termelés globalizálódásával felértékelődő kisszámú csúcsipari szektor és virágzó ágazat (repülőgépgyártás, járműipar, űrkutatás, gyógyszeripar, nukleáris ipar, luxusipar, turizmus) mellett a szerkezetváltásnak több az áldozata, ezek pedig jellemzően a közepes vagy alacsony technológiai színvonalú iparágak (ld. textilipar, bútoripar, elektronika, kohászat, fémipar). A dezindusztrializáció intenzitását jól mutatja, hogy az Európai Unió tagországai közül Franciaországban a legalacsonyabb az iparvállalatok összvállalati szektorra vetített részaránya (Tavernier 2018, Cailletaud 2018). Ugyanakkor az ipar stratégiai jelentőségére utal, hogy ez az ágazat koncentrálna a 250 fő feletti vállalatok 1/3-át, az export 55%-át, a magánszektorban foglalkoztatottak, a teljes hozzáadott érték, az adózás előtti üzleti forgalom, valamint a beruházások 25-25%-át. 1980 és 2007 között a francia ipar évente átlagosan 71 ezer munkahelyet veszített. Demmou (2010) a francia ipari munkahelyek számának csökkenését több tényező együttes hatásának tulajdonítja: az összes ipari munkahely egynegyedét érintő kiszervezésnek, a feldolgozóipari termelékenység látványos növekedésének, valamint a belső piacok liberalizációját követően korábban védelmet élvező ágazatokra nehezedő versenynyomásnak.

A francia ipar hanyatlásáról szóló megállapításokat némileg árnyalva Fontagné és szerzőtársai (2014) hosszú idősorokat elemezve megállapítják, hogy 1970 és 2007 között az ipari termelés volumene a duplájára, az általa képviselt hozzáadott érték pedig 160%-kal nőtt. A feldolgozóipari hozzáadott érték romlását a szolgáltató ágazatok által képviselt hozzáadott érték jóval dinamikusabb növekedése magyarázza.

¹ 1970 és 2016 között a feldolgozóipar nemzetgazdasági súlya a felére csökken (11,4%), a kereskedelmi szolgáltatások GDP-hez való hozzájárulása pedig 56,1%-ra nő (Cailletaud 2018).

² Bővebben ld. INSEE (2016), illetve az ipar és a szolgáltatások változó viszonyrendszere a digitális érában c. tanulmány (CESE 2015).

A dezindusztrializáció megítélése nem egyöntetű: az aktív technológiai és iparpolitikát, fokozott állami szerepvállalást szorgalmazó vállalatvezetők és ipari körök a nemzetgazdasági teljesítmény és az ipari ágazat mindenkori pozíciója közötti szoros összefüggés mellett érvelnek. Velük szemben a *laissez-faire* képviselői szerint az ipar térvesztése visszafordíthatatlan folyamat, egyúttal a gazdasági fejlettség fokmérője (Landier 2013). Az ipari hanyatlás végpontjaként vizionált „gyárak nélküli Franciaország” (Levet 1989) a politika felső köreiben is rendre visszatérő narratíva. Bár ez a vita régóta és gyaníthatóan még sokáig tart, Franciaországban ma többen vélik úgy, hogy az erőltetett dezindusztrializáció inkább hátrányosan érintette a francia gazdaság egészét az európai és a globális versenyben egyaránt. Ezt a vélekedést a mai helyzet ismeretében inkább megerősíteni, mint cáfolni könnyebb.

Innováció alapú újraiparosítás – lehetséges opció?

A dezindusztrializáció negatív hatásait a 2008-as válság tovább fokozta, annak egyik fő vesztese éppen a francia ipar³. Nem meglepő, hogy ezt követően a kormányzati stratégiák homlokterébe az újraiparosítás, a francia ipar újraélesztésének szándéka került. Az aktív állami szerepvállalást feltételező új iparpolitika vagy „termelékenységi paktum” (ld. Levet 2014) az exportképes vállalatok támogatását, a munkatermelékenység javítását, a stagnáló feldolgozóipari termelés fellendítését, a csúcspari ágazatok kiemelt fejlesztését veszi célba. A *Gallois-jelentés* (2012) az újraiparosítás folyamatában nagy szerepet szán a nagy innovációs programok, a szerkezetátalakítási akciók, a vállalatok technológiai fejlesztéseit támogató iparpolitika számára. A *Növekedés, versenyképesség és foglalkoztatás* c. nemzeti paktum (Pacte national...2012) ipari helyreállítási terve Franciaország közepes innovációs teljesítményének a javítását helyezi fókuszba. Az innovációk kereskedelmi hasznosulása érdekében javaslatot tesz az állami kutatási és innovációs transzfer rendszer átfogó reformjára, az innovációs értéklánc minden szakaszára kiterjedő támogatási eszközök, valamint az innovatív középvezetők megjelenését segítő aktív állami közbeszerzési politika létrehozására.

A 2013-tól *France Stratégie* néven működő egykori Tervbizottság (CGP) Franciaország középtávú fejlődésére vonatkozó jelentésében (Pisani-Ferry 2014) olyan iparpolitikát javasol, amelynek feladata a vállalati szféra K+F beruházásainak alacsony szintje miatti innovációs versenyhátrány mérséklése, az **innovatív vállalkozások németországi arányának elérése**, legalábbis megközelítése. Az *Innováció alapú újraiparosításról szóló jelentés* (Blachier 2017) a franciaországi reindusztrializáció sikeréhez elengedhetetlennek tartja a köz-és magánszektor beruházásainak párhuzamos serkentését, a vállalati és felsőoktatási szféra partnerségi kapcsolatainak javulását, a fejlett felsőoktatási bázison és kiváló kutatási kapacitásokon nyugvó kiegyensúlyozott nemzeti innovációs rendszer kiépülését.

Az ambiciózus stratégiai célkitűzések ellenére számos francia közgazdász szerint az újraiparosítás irreális opció a közepes és alacsony kategóriás termékek piacán versenyhátrányba kerülő francia ipar számára, mivel a vállalati versenyképesség javulása csak az adóterhek és

³ A válság hatásai Európa keleti és nyugati felén differenciáltan jelentkeztek: a nyugati iparvállalatok delokalizációs stratégiáinak fókuszába kerülő közép-európai országokban (Lengyelország, Szlovákia, Csehország) a válságot követően az ipari output növekedésnek indult. Franciaországban a delokalizáció legfőbb vesztesékként számontartott gépjárműipari ágazat csak 2016-tól kezdi visszanyerni korábbi dinamizmusát.

munkaerőköltségek drasztikus csökkenését eredményező intézkedések útján válna lehetségessé. E versenyképességfokozó intézkedések a nemzetközi kereskedelemben bekövetkező hangsúlyeltolódások miatt azonban kevésbé bizonyulnak hatékonyak: a munkaintenzív javak áruforgalmi részesedése ma már a tőke-és technológiaintenzív javakhoz képest jóval kisebb arányú, a termelési integráció felé elmozduló francia iparvállalatok termelési költségein belül a bérköltségek nem érik el a 20%-ot, látványosan elmaradva a tercier vállalatokra jellemző 69%-os arány mögött.

2017-ben a francia külkereskedelmi deficit összege elérte a 62,3 milliárd eurót. Általános vélekedés, hogy az évek óta állandósuló külkereskedelmi mérleghiány nem mérsékelhető sem a jelenleg is többletet produkáló ágazatok (repüléstechnika, élelmiszeripar, luxusipar, gyógyszergyártás, hadiipar) vagy az alacsonyabb termelékenységű tercier ágazatok teljesítményének javítása útján. Az egyensúly közelítése a korábbinál aktív vállalkozástámogatási politikát feltételez a kormányzat részéről, amely jelentősen csökkentené a vállalkozások fejlődése és növekedése előtti akadályokat.

A francia vállalati szektor helyzete

A kisvállalkozások dominanciája

A francia vállalati szektor az ágazati specializáció és a vállalatméret tekintetében a kevésbé koncentrált, a kisvállalkozások dominanciájával jellemezhető dél-európai modellel, a termelési költségek szintje alapján pedig az alacsony vállalati sűrűséget és nagyobb méretű vállalatok koncentrációját kombináló északi országokéval rokonítható. Az európai átlagtól elmaradó vállalatsűrűség, a szétaprózott vállalati szerkezet, a német gazdaság gerincét jelentő innovatív középvállalati bázis (un. Mittelstand-vállalatok) hiánya, valamint az ötven fő feletti cégek KKV-szektoron belüli alacsony súlya (mindössze 1%) sok tekintetben visszavezethető az eltérő modellek sajátosságaira.

A feldolgozóipar földrajzilag egyenletesebb eloszlást mutat, mint a nagyvárosi térségekben felülreprezentált innovatív, kreatív vagy pénzügyi szolgáltató tevékenységek. Az erőteljesen koncentrált csúcsipari ágazatokat jól példázza a Toulouse-i bázisú repüléstechnikai ágazat, más innovatív ágazatok, pl. a gyógyszeripar területileg jóval szórtabb. Az ipari foglalkoztatottság területileg kiegyenlítetlen: a négy legfejlettebb ipari régió koncentrálja a foglalkoztatottak 50%-át. A 2018-as Vállalkozási Eredménytábla szerint az iparvállalatok az összvállalati szektoron belül 9%-os súlyt képviselnek. A 275 ezer iparvállalat túlnyomó többségében helyi/regionális piacokra termelő 250 fő alatti KKV, melyek 90%-a a tíz fős foglalkoztatotti létszámot sem éri el. A dezindusztrializációs veszteségek e szegmensen belül a leglátványosabbak, s az ipari jellegű KKV-k megújulási rátája is elmarad a többi szektortól.

Az európai országok rangsorában Franciaország első helyen áll mind a területén működő külföldi tulajdonú leányvállalatok aránya, mind a francia cégek külpiaci jelenlétét tekintve, ugyanakkor a francia KKV-k külpiaci aktivitása elmarad a fejlett versenytársakétól (ld. Business France 2018). A francia nagyvállalatoknál – önfinanszírozó képesség, nemzetközi nyitottság hiánya, alacsonyabb profitráták, stb. tekintetében – hátrányosabb pozíciójú KKV-k nehezen tudnak exportképes középvállalattá fejlődni. A francia cégek világkereskedelmi pozícióit gyengíti a feltörekvő gazdaságokkal (elsősorban Kínával) való verseny, az eurózóna más országainál nagyobb piaci veszteségeket okozva Franciaországnak (Passeron et al. 2016). Egy európai KKV-k nemzetköziesedését vizsgáló tanulmány (Bpifrance, 2018) a KKV-k gyenge külpiaci aktivitását a nem költségalapú versenyképesség szerepének visszaszorulásával, a felkészületlenség/ külföldi piacszerzés iránti ambíció hiányával, illetve az állami finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés nehézségeivel indokolja. Míg az EU tagországainak többségében a KKV-k tevékenységéből ered a közös piacra irányuló export értékének közel 50%-a, a francia KKV-k esetében ez az arány csupán 21%.⁴ A külpiaci orientáció az ipari foglalkoztatottak több mint felét, az üzleti forgalom 64%-át, ill. a hozzáadott érték 61%-át koncentráló 250 főnél nagyobb iparvállalatok körében (magától értetődően ide sorolva az üzleti forgalom több mint felét külpiacokon realizáló 83 nagyvállalati csoportot is) válik meghatározóvá (ld. Cailletaud 2018).

Egy francia KKV foglalkoztatottainak száma átlagosan 27 fő, azonban a KKV-k több mint 50%-a 20 főnél kevesebb főt foglalkoztat, csupán 14%-uk foglalkoztat ötvennél több főt (Berger et al. 2017). Részben az elmúlt évek aktív kormányzati vállalkozáspolitikájának eredménye a vállalat alapítási dinamika terén elért látványos javulás (évente átlagosan 550 ezer új vállalkozás keletkezik), a francia társadalom körében a vállalkozói aktivitás a lakosság 32%-át érinti (DGE 2017). Az újonnan alapított vállalkozások méretüket tekintve kisebbek, mint angol vagy német társaik, 2014-ben 74%-uk egyetlen alkalmazottat sem foglalkoztatott és csupán 7%-uk rendelkezett három vagy annál több alkalmazottal.

A francia iparpolitika fókuszában egy sajátos francia méretkategória: a „köztes méretű” vállalatok (ETI⁵)

A francia vállalkozáspolitikai egyik kihívása a nagy növekedési és munkahelyteremtő potenciálú vállalatok arányának növelése, amely egy új vállalati méretkategóriára, a 2008 óta törvényben⁶ is nevesített jellemzően regionálisan beágyazott vagy regionális beágyazódásra képes (könnyebben képessé tehető), a klasszikus középvállalatoknál nagyobb, az óriásvállalatoknál kisebb méretkategória irányította a figyelmet. Ezt, a köztes (*intermédiaire*) jelzővel illetett vállalat kategóriát az egyszerűség kedvéért „nagy középvállalatoknak” vagy „regionális (ipar)vállalatoknak” is nevezhetnénk, a továbbiakban maradunk a Franciaországban

⁴ ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8467304/6-21112017-AP-FR.pdf (Letöltés dátuma: 2018.06.10)

⁵ ETI: Entreprise de Taille Intermédiaire – Köztes méretű vállalkozás

⁶ loi n° 2008-776 du 4 août 2008 de modernisation de l'économie (LME)

elterjedt eredeti rövidítésnél (ETI). A gazdasági modernizációs törvény megállapítja, hogy a francia ipar fejlődését nehezíti, hogy a túlnyomó részben kis méretű vállalkozásokat tömörítő KKV szektor és a kis számú óriásvállalat között hiányzik egy láncszem: a tőkeerős, innovatív, exportképes középvállalat. Annak érdekében, hogy ez a vállalati kategória kiszélesedjen, őket célzottan segítő szabályozási környezet kialakítása indokolt. Ahogy az *1. táblázatban* is megjelenik, a KV a méretkategóriák alapján az európai nomenklatúrában a nagyvállalatokhoz közelít inkább, de fontos megjegyezni, hogy jelentős részük a létszámadatok alapján kisebb méretű, 2/3-uk 500 főnél kevesebb foglalkoztatottal rendelkezik, s csupán 15%-uk foglalkoztat 1000 főnél többet (DGCIS 2010).

Franciaországban mintegy 5800 ETI működik (TEF 2018), *40%-uk az ipar területén*. Bár számuk viszonylag csekély, a francia GDP 39%-t állítják elő, az összes export és a feldolgozóipari munkahelyek egyharmada is hozzájuk köthető, s 2009 és 2016 között 130 ezer munkahelyet teremtettek (Haehnsen 2017). Kiemelendő, hogy e méretkategóriában a válság éveiben is növekedett a munkahelyek száma. Nem véletlen, hogy a francia ipar revitalizációját többen várják e szektor további erősödésétől, kiszélesedésétől. Mindeközben az „ETI méretű” vállalatok száma az Egyesült Királyságban a francia számok duplája, a német gazdaságban annak háromszorosa⁷. Jelentős mértékben járulnak hozzá ezek a vállalkozások régiójuk, városuk gazdaságának erősödéséhez.⁸ F. Croirier, az ETI-ket tömörítő egyesület (METI) elnöke úgy fogalmaz – ismételten a német pozíciókhoz viszonyítva –, hogy ha Franciaországban annyi ilyen méretű vállalkozás lenne, mint Németországban, azzal a munkanélküliség szinte megszüntethető lenne, s hozzáteszi: Franciaország újraiparosítása elképzelhetetlen nélkülük. Az ETI-k a „hiányzó láncszem”, a reindusztrializáció hívei a fejlődés motorjaként tekintenek ezekre a vállalatokra.

⁷ A francia és a német középvállalatok összehasonlításakor nehézséget okoz, hogy a német vállalatok 99%-át, a BERD 13%-át koncentráló Mittelstand-cégek mérete az 500 főt, éves árbevételük pedig az 50 millió eurót is elérheti, így egyaránt lefedik a francia ETI-k és KKV-k kategóriáját.

⁸ Forrás: B. Rambaud In: Le capital-investissement mise sur l'internationalisation des ETI - *Latribune.fr*

1. táblázat: Vállalkozások kategóriái Franciaországban

Árbevétel (millió €)	mérleg- főösszeg (millió €)	Foglalkoztatotti létszám (fő)				
		0-9	10-49	50-249	250-4999	5000 fölött
< 2	bármennyi	mikro	kisváll.	közepes	ETI	nagyváll.
2-10	<2					
	>2					
10-50	<2	mikro				
	2-10					
	10 fölött					
50-1500	<2	mikro	kisváll.			
	2-10					
	10-43					
	43 fölött					
1500 fölött	<2	mikro	kisváll.	közepes		
	2-10					
	10-43					
	43-2000					
	2000 fölött					

Forrás: CNIS, Rapport du groupe de travail sur la définition des catégories d'entreprises alapján saját szerkesztés

Az előzmények között lényegében a fent már tárgyalt, főként a dezindustrializációhoz kapcsolódó problémákat kell keresni, valamint mindazokat a pozitívumokat, amelyek erre a vállalati körre jellemzőek (munkahelyteremtés, export, innovativitás, stb.). Az ETI-kre irányuló kitüntetett figyelem tehát az alábbiakból ered:

- Az ország gazdasági versenyképességének javításában kulcsszerepük van,
- Középvállalat-centrikus ipar-és technológiai politika,
- (Méretükből kifolyólag) magasabb ellenállóképesség, hitelfelvételi képesség, beruházási hajlandóság, hozzáadott érték, piacnövelési lehetőségek, mindamelllett a KKV-knál alacsonyabb rugalmasság, piaci alkalmazkodóképesség.

A vállalatméret és az innovációs képességek és eredményesség közötti összefüggés az innovációval foglalkozó szakirodalom rendre visszatérő témája. A nagyvállalatok innovációs előnyei elsősorban materiális feltételeken alapulnak, vagyis kedvezőbb finanszírozási és infrastrukturális körülményeken. A kis- és közepes vállalatok előnyei inkább magatartási jellegűek: vállalkozói dinamizmus, rugalmasság és a piaci változásokra való gyorsabb reakció jellemző rájuk. Az ETI-kre, e méretük alapján a nagy és a közepes vállalatok között elhelyezkedő vállalatokra a nyílt, kooperatív innováció jellemző, együttműködnek az induló

vállalkozásokkal, start-up cégekkel, kutatóközpontokkal, egyetemekkel, a versenyképességi klaszterekkel (pólusokkal), de nyitnak az óriások felé is. Az ETI-k jelentős szerepet vállalhatnak a start-upok technológiai fejlesztésében, termékeik gyártásában, akár a nemzetközi piacokon való megjelenésüket is támogathatják. Ez a fajta ökoszisztéma már létezik, de további erősítése nagyon fontos eleme a francia ipar megerősödésének.

Az ETI-k túlnyomó többsége generációs vállalkozás, egy-egy ilyen cég jelenlegi állapota, sikeressége jellemzően két-három generáció eredménye (ennyiben mindenképpen mutat hasonlóságot a mittelstand vállalkozásokkal). A generációs jellegből adódik, hogy fokozottan kell támogatni, segíteni a generációváltást, hogy ennek sikere megalapozhassa a hosszútávú fejlődést, ami az ETI-k lényegi eleme. Jegyezzük meg, hogy a generációváltás, ami ma Magyarországon tömeges és a rendszerváltás óta lényegében először megjelenő kihívás, Franciaországban nem csak az ETI-eket, hanem a teljes KKV szektort is érinti még akkor is, ha itt nem először és új kihívásként tekintenek erre. E két elem (adópolitikai környezet, generációs jelleg) összefügg: egy ilyen „generációs növekedési projektet” jelentősen visszavethet, ha az adószabályozási környezet a részvények értékesítését, a vagyon szétaprózódását segíti. Ezért a vagyonadózás és az örökösödési illeték kedvezőbb szabályozása javíthatna a helyzeten. A vagyonadóra kifizetett pénzek a berendezések korszerűsítésétől és az innovációtól vonják el a forrásokat. A METI a kedvezőbb német adójogszabályokkal magyarázza egyebek mellett azt, hogy míg Németországban a cégek 60%-ában sikeres a generációváltás, addig ez Franciaországban csupán 20%.

A francia vállalatok versenyképességének fejlesztése a munkaerő és az adózás költségeinek csökkentésénél kezdődik. Az EU-ban a munkaerő költségeinek szintje Franciaországban az egyik legmagasabb. Az ETI-knél nagyon jól fizetett innovációs, robotizációs és marketing szakemberekre van szükség. Az adózási környezet a termelési oldalon is komoly probléma.

A francia gazdaság és vállalati szféra innováció teljesítménye

Franciaország 2015-ben GDP-jének 2,23%-át fordította kutatás-fejlesztésre, amely lényegesen elmarad a legfejlettebb ipari országok K+F erőfeszítéseitől. A 25 milliárd eurónak megfelelő nemzeti K+F erőfeszítések 80%-a az ipari szektorhoz kapcsolódik, ezen belül is 23,5 milliárd euró származik a feldolgozóipari vállalatok tevékenységéből (Bourquin 2018). Franciaország a tudományos publikációk és hivatkozások alapján mért kutatási teljesítménye alapján a globális ranglistákon 6–7. helyen, innovációs kapacitásai alapján pedig a 16–20. helyeken szerepel (Berger 2016). A 2017-es Innovációs Eredménytábla az uniós átlag felett teljesítő Franciaországot az erős innovátorok csoportjába sorolja. A globális innovációs ranglistákon való előkelő pozíciókat Franciaország a korszakú csúcsinnovátor nagyvállalat (Safran, Saint-Gobain, Alstom, Arkema, Thales, Total, Valeo) és legnagyobb szabadalmi aktivitást mutató

állami kutatószerv (CEA, CNRS, IFP Energies Nouvelles) jelenlétének köszönheti⁹. A vállalati szektor tagjainak többsége azonban a belföldi kereslet kielégítésére szakosodott, innovációs tevékenységet nem folytató KKV (CAE 2015). A Francia Statisztikai Hivatal felmérése (INSEE 2018) szerint 2014 és 2016 között a francia vállalatok kevesebb mint 50%-a végzett innovációs tevékenységet. A vállalati innováció terén tapasztalható különbségek a kimagaslóan innovatív, a francia tőzsdén jegyzett primér gazdaságot alkotó nemzetköziesedő nagyvállalatok (*EDF, Total, Alstom, l'Oréal, Airbus, Vicat, Michelin, Sanofli*, stb.) és sikeres start-up-ok, másfelől a növekedésre és nemzetközi nyitásra képtelen KKV-k túlsúlyával jellemezhető duális szerkezet létéből adódnak. A francia vállalati szektorból hiányzik a versenyképességüket a külpiazi orientáció elsődlegességére alapozó, magas szabadalmi aktivitású, sok tekintetben mintaként tekintett, többségében családi tulajdonban levő német feldolgozóipari cégekhez hasonló innovatív középvezetők (a továbbiakban: ETI¹⁰) hiánya. Erről a méretkategóriáról később részletesen is lesz szó. A „hiányzó közép” problémáját a francia vállalatok gyenge együttműködési hajlandósága¹¹, a szakképzett munkaerő hiánya, a nagy múltú ipari óriáscégek válsága, fokozatos feldarabolódása is tetézi.

A KKV-k innovációs teljesítményét jelentősen növeli, ha cégcsoport tagjaként működnek. A *Community Innovation Survey* eredményei (2. táblázat) azt mutatják, hogy a csoportba szerveződés gyakorisága a vállalatmérettel párhuzamosan nő: a 10-20 fős vállalkozások harmada, a 20-50 főt foglalkoztatók mintegy fele, az 50 főnél nagyobb cégek 4/5-e valamilyen cégcsoport tagjaként működik. Az eredmények alapján látható, hogy a hálózatokon belül nagyobb eséllyel találni innovatív vállalkozásokat.

⁹ A Clarivate Analytics innovációs ranglistáján (Global Innovators Report 2017) az Egyesült Államok és Japán mögött Franciaország a 3. helyen áll. A szabadalmi tevékenység és a tudományos idézettség alapján rangsorolt 100 csúcsművelet körében 7 francia nagyvállalat és 3 állami kutatószerv is megjelenik, Németország esetében csupán 4.

¹⁰ ETI: *Entreprise de Taille Intermédiaire* – Köztes méretű vállalkozások

¹¹ Kivételt képeznek a fejlett együttműködési kultúrával jellemezhető ipari centrumok (pl. a Toulouse-i bázisú repülőtechnikai klaszter, az Arve-völgye, vagy az Oyonnax-i műanyagipari klaszter).

2. táblázat: A csoporttagság és az innovációs teljesítmény összefüggése

	Foglalkoztatotti létszám, fő	Innovatív vállalatok aránya, %	Technológiai innovációt végrehajtó vállalkozások aránya, %	Termék-innovációt végrehajtó vállalkozások aránya, %	
cégcsoport/hálózat tagjaként működő ipari KKV-k és ETI-k	Összes szektor	Összesen	54	35	24
		10 - 19	47	27	17
		20 - 49	51	33	22
		50 - 249	66	46	34
		>250	80	66	52
	Feldolgozóipar-és kitermelő ágazatok	Összesen	69	56	41
		10 - 19	59	42	26
		20 - 49	62	49	33
		50 - 249	78	65	50
		> 250	89	84	70
önálló ipari KKV-k és ETI-k	Összes szektor	Összesen	43	27	15
		10 - 19	40	24	13
		20 - 49	46	30	16
		50 - 249	53	37	23
		> 250	68	51	35
	Feldolgozóipar-és kitermelő ágazatok	Összesen	52	40	23
		10 - 19	47	34	19
		20 - 49	55	44	24
		50 - 249	68	56	38
		> 250	84	75	58

Forrás: CIS4, INSEE 2017.

Az iparpolitikát és a közép vállalatokat támogató intézményi környezet

Az újraiparosítást támogató intézményi környezet kapcsán olyan komplex rendszert kell érteni, amely formális (állami, köztisztviselői magán szervezetek) és informális (képzettség, kultúra, hagyományok, társadalmi tőke és annak elemei, pl. bizalom) intézményekből áll. Az intézményrendszer fejlesztése is nem csak annak összetettsége miatt lassú folyamat. A területi versenyképesség erősítéséhez a partnerek aktív közreműködésével intenzív *térségi gazdaság-szervező munka* szükséges. A klaszterek, regionális együttműködési struktúrák, hálózatok piaci alapon is létrejönnek, de támogatásokkal, a piaci aktoroktól a szervezés feladatát időlegesen átvállalva gyorsítható a folyamat.

A francia újraiparosításban meghatározó szerepet játszó közép vállalatokat sokszínű intézményi struktúra próbálja támogatni. S bár több mutató alátámasztja a vizsgált vállalati kör

eredményeit, számos problémával kell megküzdeniük, s több kihívással néznek szembe. Az intézményrendszer feladata ezeknek a kihívásoknak az azonosítása mellett e vállalati kör számára valós támogatást nyújtani. Ezek a támogatások azonban csak kisebb részben jelentenek pénzügyi szubvenciókat. A problémák és kihívások jellemzően az alábbiak:

- magas adó- és járulékkerhek versenyképességet rontó hatása,
- európai összehasonlításban rugalmatlan munkaerőpiac (a rugalmas foglalkoztatási formák alkalmazhatósága korlátozott, holott Európa több országában az atipikus formák elterjedése bizonyítottan kedvezően hat a gazdasági teljesítményre)
- a közép vállalatok túlzott koncentrációja Île-de-France régióban,
- minőségi szakemberhiány,
- generációváltás nehézségei,
- digitalizáció,
- ipar 4.0

Feltételezhető, hogy egy erőteljesebb regionalizáció (általában és konkrét területeken is, mint pl. a szakképzési intézményrendszer esetén) a regionális vállalati ökoszisztéma erősítését segítené. Ez a folyamat állami eszközökkel is támogatandó, de kiemeli a helyi, regionális szintű intézmények (legyen szó dekoncentrált állami szervekről, vagy még inkább területi önkormányzatokról, regionálisan szinteken is működő köztisztviselésekről) szerepét a vállalkozás- és iparfejlesztési folyamatokban. A továbbiakban az ország újraiparosítási stratégiájának megvalósítását szolgáló (központi) állami iparfejlődést segítő programokat és a területi szinteken megjelenő intézményeket tekintjük át. Az újraiparosítási stratégiák sikerét garantáló áttörést eredményező (diszruptív) technológiák kifejlesztéséhez szükséges partnerkapcsolatok létrejöttét az állam a területi innovációs ökoszisztémák esetében az innovációs értéklánc minden szakaszában támogatja (az általa létrehozott hídképző intézmények, technológiai transzfer cégek, technológiai kutatóintézetek, inkubátorok, stb. révén). Látni fogjuk, hogy a központi állami intézkedések, iparfejlődést támogató intézmények, akciók között számos állam alatti, főként regionális szintekre delegált elemet találunk. Az intézményi környezet kapcsán ezért a dekoncentrált és a decentralizált intézményeket kezeljük külön.

Az iparfejlődést ösztönző kormányzati programok és intézmények

Jövő Ipari Beruházásai (PIA)

Az Ipari Főigazgatóság által 2010-ben indított 57 milliárd eurós költségvetésű *Jövő Ipari Beruházásai* program (a továbbiakban: PIA) fő céljai a térségi ipari revitalizáció, az ipar innovációs teljesítményének javítása, valamint a kutatási és a felsőoktatási szféra fejlesztése¹². A PIA az ipari revitalizáció fő eszközeként létrehozta az újraiparosítási segélyt (ARI), amely a 3 éves kort elerő iparvállalatok által vehető igénybe munkahelyteremtő beruházásaik céljából. E kamatmentes visszatérítendő állami kölcsön 2018-ig mintegy 150 beruházási projekt

finanszírozását tette lehetővé 300 millió euró összegben. A program első 3 évében a források jelentős részét, mintegy 22 milliárd eurót fordítottak a kutatási és a felsőoktatási szféra fejlesztésére. Az IDEX kiválósági kezdeményezés keretében létrejött 5–10 világszínvonalú egyetemi és kutatási pólus. A PIA a kiválósági kritériumok alapján kiválasztott projekteket támogatja (biotechnológia, elektronika, intelligens hálózatok, szakképzés, informatika, stb.) A pályázatokat a Főigazgatóság bírálja el. A top-down szemléletű struktúrában a helyi szintek nem kaptak szerepet.

A PIA-program finanszírozásában számos hídképző intézmény alapítására került sor. A decentralizált hálózatot alkotó *technológiai transzfer cégek (SATT)* kiemelt szerepet kaptak az akadémiai és a vállalati szektor együttműködésének előmozdításában. Az ország különböző pontjai működő, 856 millió eurós költségvetésű alap (*fonds de maturation*) fölött rendelkező 14 SATT 2017-ig mintegy 2200 szabadalmi és 256 cégalapítási eljárás lebonyolítását finanszírozta. Egy 2 milliárd eurós költségvetésű pályázat nyolc *technológiai kutatóintézet (IRT)* alapítását támogatta, amelyek feladata a kutatási, felsőoktatási, vállalati szektor képviselőinek mozgósítása „stratégiai jelentőségű” technológiai kutatási programok körül. 2011-ben jött létre az Európában is egyedülálló kezdeményezésnek számító, szabadalmi beruházásokat eszközölő *France Brevets*. A szervezet alaptökéjében az állam és a Letéti Hivatal (*Caisse des dépôts et consignations*) fele-fele arányban képviselte magát, 50–50 millió eurós hozzájárulással. Az egyszerűsített részvénytársaság formájában működő állami struktúra az állami és a vállalati kutatásokból származó szabadalmak feletti jogok felvásárlásával, azok technológiai „fürtökbe” rendezésével készíti elő az engedélyeztetési eljárást. Hús szabadalmi gyár felel a hosszútávú, magas kockázatú és értékű befektetést képviselő, diszruptív technológiákhoz kapcsolódó szabadalmi portfóliók létrehozásáért. Ezek tevékenységének köszönhető a 2018-ig mintegy 169 szabadalmi család bejelentése. A rendkívül költséges beruházások megtérülése a piaci értékesítéshez kötött koncessziós bevételek révén biztosított¹³. 2018 júniusában jelentette be a francia Miniszterelnök a 400 millió eurós költségvetésű csúcstechnológiai pénzalap (*French Tech Seed*) létrehozását. A kockázati tőke alternatívájaként szolgáló és az Állami Beruházási Bank (*BPI*) által menedzselt 400 millió eurós költségvetésű alap forrásait a laboratóriumokból, inkubátorokból vagy SATT-okból kikerülő vállalkozások vehetik igénybe.

Új Ipari Franciaország program

2013-ban indult a német ipar 4.0. vállalati digitalizációs program francia megfelelőjének számító Új Ipari Franciaország program (*Nouvelle France Industrielle*, a továbbiakban: *NFI*) a 2010-ben alapított Nemzeti Ipari Tanács (CNI) kezdeményezésére. A kormányzat iparfejlesztési, vállalkozáspolitikai és innovációs politikájáért felelős, 2012 és 2014 között működő Iparfejlesztési Minisztérium irányítása alatt álló program a francia feldolgozóipar veszteségeinek ellensúlyozását, a negyedik ipari forradalomban való vezető szerep megszerzését tűzte ki célul. Az utóbbi cél teljesülésénél már nem a feldolgozóipari

¹³ A szabadalmi tevékenységet folytató állami kutatószervekkel létesített nagyszámú keretmegállapodás ellenére a szervezet által indított szabadalmi eljárást eredményező valós együttműködések száma alacsony, 100 körüli (Dubois 2017).

foglalkoztatottság bővülése a szempont, hanem a robotizációs trendekben történő előrehaladás, az értékteremtés új formái és a javuló termékminőség. Az ipar 4.0-ra vonatkozó francia vízió a gyengébb versenyképességből, a termelési apparátus modernizációjának megkésetttségéből adódóan kevésbé ambiciózus, mint Németországé.¹⁴ Franciaországban a világszínvonalú robotikai alapkutatások ellenére a gyártás automatizációja fejletlenebb, mint az olasz vagy német gazdaságban. (Franciaország világszinten a 13. helyen áll a gyártás automatizációja terén, Németországban a termelést segítő ipari robotok száma a francia ötszöröse.) Ugyanakkor Dél-Korea, Kína és az Egyesült Államok mellett Franciaország az elsők között dolgozott ki Mesterséges Intelligencia Stratégiát.

Az NFI 34 „ipari tervre” lebontott *újraiparosítási programja* a KKV-k és az ETI-k korszerűsítését és a digitális átállását támogatja. A kisebb cégek által hozzáadott értékben a digitális technológiák szerepe még mindig rendkívül alacsony. Az újraiparosított Franciaország új arculatát az NFI által azonosított 34 kulcságazat jeleníti meg (ld. nanoelektronika, új energiák, zöld vegyipar, cloud computing, e-oktatás, a jövő TGV-je, elektromos repülőgépek gyártása, bioüzemanyagok stb.). Ezek az iparágak nagy növekedési lehetőségeket biztosító célp piacokat vesznek célba. Már részben alkalmazott technológiákra, azok gazdasági diffúziójára irányulnak, valamint olyan vezető vállalatok, fejlett felsőoktatási, technológiai, gazdasági és ipari ökoszisztémák jelenlétét feltételezik, amelyekre a francia gazdaság hosszútávú versenyképessége alapozható. A 330 ipari beruházást támogató NFI 2015-ös revízióját követően a francia kormány a 34 „ipari tervet” kilenc „ipari megoldásra” korlátozta¹⁵.

A jövő ipari ágazatainak megteremtésére vonatkozó állami koncepciók kulcseleme a decentralizált végrehajtás, a partnerség elvének középpontba helyezése: a 13 nagyrégió az általuk készített regionális gazdaságfejlesztési, innovációs és nemzetköziesedési tervek (*SRDEII*) révén kapcsolódik az állami kezdeményezésekhez. A régiók részt vesznek a francia középvezetők nemzetköziesedésének támogatásában is, együttműködve a kifejezetten e célból létrehozott *Business France* nevű kormányzati ügynökséggel. A régió szintű tervekben fontos szerepet kap a vállalatok digitális integrációja: a megfogalmazott cél szerint 2018-tól kezdődően minden régióban megvalósul 200 vállalat digitális átállása, az önálló digitalizációs stratégiával rendelkező vállalatok aránya pedig a jelenlegi 20%-ról 75%-ra növelendő. A vállalati digitalizációs stratégiák megalapozásában a 2015. évi *Macron-törvény*¹⁶ által bevezetett, a jövő ipari technológiáihoz való hozzáférést, a termelőapparátus korszerűsítését támogató *speciális értékcsökkenési eszköz* is fontos szerepet játszott. A beruházás összegének 40%-át visszatérítő kivételes adókedvezményt a francia vállalatok, méretüktől függetlenül, a 2015 és 2017 között eszközölt termelőberuházások esetében vehették igénybe.

Diszruptív innovációk állami támogatása

¹⁴ Az ipar 4.0. a német iparvállalatok világvezető pozícióinak biztosítását tűzte ki célul a „jövő iparához” tartozó kulcságazatok területén (bővebben ld. Buhr 2015, Charlet et al. 2017)

¹⁵ www.gouvernement.fr/argumentaire/deuxieme-phase-de-la-nouvelle-france-industrielle-2226 (Letöltve: 2018. 11.13)

¹⁶ LOI n° 2015-990 du 6 août 2015 pour la croissance, l'activité et l'égalité des chances économiques.

A diszruptív innovációk előmozdításának igényével hozta létre a kormány 2013-ban az ipar, a tudomány, a gazdaság és a civil társadalom képviselőiből álló, 20 tagot számláló *Innováció 2030* bizottságot. A bizottság lett megbízva a francia gazdaság hosszútávú fejlődésének főbb irányait meghatározó, kisszámú, nagy munkahelyteremtő ágazat és kulcstechnológia kijelölésével, valamint a 2030-ig globális piacvezető pozícióra esélyes, áttörést eredményező innovációt létrehozó vállalatok és témák feltérképezésével. A 8 stratégiai kulcságazat (energiatárolás, fémek újrahasznosítása, tengeri erőforrások hasznosítása, növényi proteinek és növényi biomassza alapú vegyipar, személyre szabott orvoslás, ezüst gazdaság, Big Data, nemzetbiztonság és honvédelem) azonosítását követően a potenciális „nemzeti bajnokok” felkutatása a francia és külföldi cégek előtt egyaránt nyitott *Concours Mondial* innovációs verseny keretében zajlott¹⁷.

A 2017-es esztendő kormányzati célkitűzései közt hangsúlyos helyen szerepelt Franciaország „start-up állammá” alakítása. Ez újabb lendületet adott a diszruptív innovációk támogatásának. A diszruptív innovációk finanszírozása a 2018-ban alapított, nagyrészt állami részvények értékesítéséből fedezett, tíz milliárd euró összegű *Ipari Innovációs Alaphoz* került, amelynek forrásai hozzáadódtak a 2018-2022-es időszakra vonatkozó „nagy ipari beruházási terv” (*Grand plan d'investissement*) 57 milliárd eurós költségvetéséhez.

Vállalkozáspolitikai Főigazgatóság

A francia gazdaság versenyképességének javítását, innováció alapú növekedését célzó kormányzati stratégiák kidolgozásáért felelős intézmény a 2014-ben létrehozott Vállalkozáspolitikai Főigazgatóság (*Direction Générale des Entreprises*, a továbbiakban: *DGE*).¹⁸ A a Gazdasági, Ipari és Digitalizációs Minisztérium fennhatósága alá tartozó *DGE* feladatai közé tartozik az iparral, a digitális gazdasággal kapcsolatos közpolitikák kidolgozása és végrehajtása. A *DGE* a közelmúltban számos, a francia vállalatok megújulását, növekedését, innovációs teljesítményének, digitális kompetenciáinak fejlesztését szolgáló programot indított. Egyik legnépszerűbb kezdeményezése a francia Állami Beruházási Bank (*BpiFrance*) által finanszírozott *KKV-akcelerátor program*. Az akcelerátor programban résztvevő vállalatok két éven át testreszabott mentor-szolgáltatást vehettek igénybe, anyagi és szakmai támogatást kaptak innovációs és export potenciáljaik feltérképezéséhez, növekedési és diverzifikációs stratégiáik megvalósításához, nemzetközi partnerek felkutatásához, a vállalati hálózatokhoz való hozzáféréshez. A program 2015 óta 120 KKV-t támogatott a közép vállalattá válás útján. A *DGE* közreműködött a kormányzat 2018-2022-re vonatkozó *Nagy Beruházási Tervének* (a továbbiakban: *GPI*) kidolgozásában is. Az 57 milliárd eurós költségvetésű terv főbb prioritásait a karbonsemleges gazdaság, a munkahelyteremtés, a vállalati szektor növekedése, versenyképessége és digitális átalakulása, a kutatási és vállalati szféra szorosabb együttműködésén és a stratégiai ágazatok támogatásán alapuló innováció-alapú versenyképesség javítása képezik.

¹⁷ A verseny 2014-ben meghirdetett „start-up fázisa” során az 1200 pályázó közül a 110 nyertes cég fejenként 200 ezer eurós tőkejuttatásban részesült. A „kockázatsökkentő” szakaszban a 33 nyertes cég pályázata fejenként 2 millió €, míg 2016-ban a „fejlesztés és iparosítás” fázisban a 7 győztes cég 20-20 millió € támogatást nyert el.

¹⁸ A *DGE* a 2014-ig fennálló *Versenyképességi, Ipari és Szolgáltatásokért felelős Főigazgatóság* (*DGCIS*) utódja.

France Industrie

A német iparszövetség (*Bundesverband der Deutschen Industrie*) mintájára 2018-ban alapított ágazati érdekvédelmi szervezet 19 országos iparági szövetséget és a 40 legfontosabb ipari nagyvállalat vezetőjét tömöríti¹⁹. A *Cercle de l'Industrie* ipari körhöz hasonlóan a *France Industrie* az ipari ágazat kormányzati gazdaságpolitikai prioritásként való elismertetéséért lobbizik. A nagyvállalatokat, KKV-kat és ETI-ket összefogó, paritásos elven működő szervezet egységes kormányzási struktúra kiépítésén keresztül próbál nagyobb teret nyitni az ágazati logika érvényesülésének (strukturális jellegű kollektív ágazati projektek, jövő ipara, az ipari ágazat társadalmi vonzerejének növelése, stb. révén).

PACTE PME és a „kisvállalkozói törvénycsomag”

A 2005-ben alapított, majd állami irányítás alá kerülő PACTE PME Társulás a francia közép vállalatok helyzetének javítását szolgáló szervezetek közül az egyik legrégebbi. A szervezet alapításában részt vett az innovatív vállalkozások érdekvédelmét ellátó *Comité Richelieu*, valamint a francia KKV-k fő finanszírozó szerve, az *OSEO* (ma: *BpiFrance*). Tagjai közt megjelennek a privát és a közszféra nagyvállalatai (*Air Liquide, La Poste, Thales, Microsoft, stb.*), a minisztériumok, helyi közösségek, szakmai szervezetek és versenyképességi pólusok képviselői is. A Társulás 2017-ben 52 tagot számlált.

A PACTE PME javaslatára került benyújtásra 2018 júniusában a francia kis-és közép vállalkozói szektor növekedését, átalakulását és nemzetköziesedését szolgáló kormányzati akcióterv – röviden: kisvállalkozói törvény („loi Pacte”). A törvény az új gazdasági modell fontos eleme, egyszersmind az állami szerepvállalás újragondolása. Javaslatot tesz a stratégiai jelentőségű vállalatok (MI, robotika, adattárolás, stb.) védelmére, ill. az akadémiai és az üzleti szektor közti átjárhatóság növelésére, amely téren Franciaország, – a vállalati szférában közreműködő állami kutatók 0,8%-os aránya alapján²⁰ – sokkal gyengébben teljesít, mint pl. Izrael vagy az USA.

A törvény a francia vállalkozások (belső úton történő) átadásának megkönnyítése érdekében a jelenlegi 17%-os rátáról 50%-ra növelné a következő évtized során átruházásra kerülő KKV-k és ETI-k arányát (amely rendkívül alacsony pl. az olaszországi 70%-os rátával való összevetésben). A dolgozói érdekeltség növelése és a vállalati hozzáadott érték méltányosabb elosztása érdekében eltörölné a 250 főnél kisebb vállalatok által fizetendő, nyereségmegosztási megállapodásokat terhelő szociális járulékot. A vállalatok társadalmi megítélésének javításához, a vállalat üzleti céljainak felülvizsgálatához kötődő intézkedések a törvény leginkább konfliktusosokkal terhelt pontjai: a Polgári Törvénykönyv 1833. cikkelyének módosított szövege szerint a vállalatok tevékenysége nem korlátozódhat a profitszerzésre,

¹⁹ www.caissedesdepotsdesterritoires.fr (etöltve: 2018 október 10)

²⁰ Az ipar és a kutatási szféra közti átjárhatóság növelését szolgálja az a rendelkezés, amely lehetőséget teremt az állami kutatóhelyeken dolgozó kutatók számára, hogy a jelenlegi 20%-os aránnyal szemben munkaidejük 50%-ában vállalati projektekből vegyenek részt.

annak fontos eleme a társadalmi és környezeti felelősségvállalás is. Ez újfajta kötelezettségeket róhat a vállalatokra, különösen a környezetre vagy a társadalomra nézve veszélyes tevékenység végzése esetén. Végül, a Pacte előírja a külföldi befektetők tevékenységének szigorúbb ellenőrzését, nyomonkövetését, munkahelyteremtésre vonatkozó kötelezettségvállalás nem teljesítése esetén pedig szankciók érvényesítését is kilátásba helyezi.

A kormányzati innovációs roadmap

A francia kormány 2018 júliusában hozta létre az ipari és innovációs alapok forrásainak kezelésével és az innovációs politika főbb irányainak kijelölésével megbízott *Innovációs Tanácsot*. A Tanács elnökletét a gazdasági és pénzügyminiszter, valamint a felsőoktatási miniszter látja el.²¹ A nyitóülésen bemutatásra került a diszruptív innovációk ösztönzésére, transzparensabb támogatási rendszer kialakítására, az innováció alapú növekedés támogatására vonatkozó *kormányzati innovációs roadmap*. A roadmap szerint a technológiai áttörést képviselő innovációk két főbb csatornán keresztül juthatnak támogatáshoz. A 10 milliárd euró költségvetésű *Ipari Innovációs Alap (FII)* éves szinten 150 millió euró összegben támogatja az Innovációs Tanács által kijelölt, a legfontosabb társadalmi kihívásokhoz kapcsolódó potenciális kulcságazatokat (MI, mobilitás, egészségügy, kiberbiztonság). A legtekintélyesebb támogatást a stratégiai iparpolitikai prioritást jelentő MI-vel kapcsolatos területek kapják (3 éven keresztül min. 100 millió euró). A 2018–2022 közti időszakra vonatkozó *Mesterséges Intelligencia-terv* keretében folyósított állami támogatásokkal Franciaország MI-nagyhatalom szerepét kívánja megalapozni. Az ehhez szükséges kutatási hálózat kiépülésében az egyetemeket és a kutatószerveket föderáló INRIA vállal koordinációs szerepet, a bekapcsolódás nagy lehetőségeket kínál az innovatív KKV-k és ETI-k számára. A diszruptív innovációk támogatásának további kiemelt eszköze a kormányzati *deep tech* *terv*. A *BpiFrance* által koordinált *deep tech* *terv* keretében nyújtott évente 70 millió euró összegű támogatási források célja, hogy az éves szinten újonnan alapított technológiai innovációkat bevezető start-up cégek száma megduplázódjon. Mivel e cégek bázisát többnyire az akadémiai laboratóriumokon belül folyó kutatások jelentik, a technológia transzfer szervezetek is jelentős szerepet játszanak a program sikerében.

Koncentráció és dekoncentráció az állami programokban – területi tényezők felértékelődése a versenyképesség erősítésében

A franciaországi regionalizmus gyökerei hosszú időtávra tekintenek. A XX. század első intézkedésének a „Clémental-régiók” kialakítása tekinthető, melyeket 1919-ben a megyei gazdasági kamarákra alapozva hoztak létre korlátozott hatáskörrel. Ezek a régiók korlátozott

²¹ A Tanács tagjai közé tartozik az ökológiai és szolidáris átmenetért felelős miniszter, a hadügyminiszter, a fegyveres erők minisztere, a digitális ügyekért felelős államtitkár és az államháztartásért felelős államtitkár, az innovációs segélyekért felelős szervek (BpiFrance és Nemzeti Kutatási Ügynökség) vezetői, valamint a vállalati, akadémiai és a beruházói körök képviselői.

pénzügyi eszközökkel felruházott egységek voltak. 1938-ban a kereskedelmi kamarák átcsoportosításával 20 gazdasági régiót hoztak létre (Neiner 2006). A II. világháborút követően igény mutatkozott a regionális fejlődés és a gazdasági tervezés és gazdaságirányítás regionális keretek közötti működésének kialakítására. 1950-ben jelent meg először a területi szintű gazdaságfejlesztés gondolata. Az örökölt monocentrikus térstruktúra mérséklése évtizedek óta a párizsi fejlesztéspolitikai koncepciók fókuszában található. A monocentrikusság oldására ellensúlyként kijelölt városok fejlesztését összekapcsolták a francia ipar fejlesztésének feladataival is. Ehhez szorosan kapcsolódik a növekedési pólusok elmélete, amely éppen Franciaországban született meg (Perroux, Boudeville).

Noha az élesedő globális verseny kontextusában a versenyképesség területi tényezőinek a világszerte megfigyelhető felértékelődése a francia ipari terekkel foglalkozó kutatók figyelmét is felkeltette (Benko és Lipietz, 1992, Courlet és Pecqueur 1992, Torre és Gilly 2000, Aydalot 1986, Maillat és Perrin 1992, Ratti et al 1997, Crevoisier 2001), Franciaországban a politikai-történelmi tényezők hosszú ideig hátráltatták a *térségi szemléletű fejlesztéspolitikák* megjelenését, a helyi miliő vállalati versenyképesség formáló szerepének hangsúlyozását. A korábbi fejlesztéspolitikák kereszttüzeiben álló (mára világvezető pozíciókat szerző) nagy nemzeti bajnokok térszemleges stratégiái sem a területi szempontok figyelembevételéről tanúskodtak. A szerkezetváltás és a területi innovációs ökoszisztémák csak az ezredfordulót követően jelennek meg a romló nemzetgazdasági versenyképességet a rosszul koncepcionált iparpolitikájának számlájára író²² innovációs és iparfejlesztési stratégiák hangsúlyos prioritásaként²³. A korábbi iparpolitikák kedvezményezett terei, a speciális ipari övezetek helyett a pólusok, mint az egyes térségek tudományos, technológiai és ipari bázisának hasznosítására legalkalmasabb formációk, valamint a szerkezetváltozás motorjai kerülnek a figyelem középpontjába. Ezek a programok a regionálisan jól beágyazódott kis-és közép vállalkozások és az ETI-k számára is kedvező környezeti feltételeket biztosítanak, jól szolgálják a regionális innovációs ökoszisztémák erősödését.

A francia modell hatására hosszútávon rögzült a vidéki régiók számára előnytelen területi munkamegosztás, a fejlesztési funkciók fővárosi koncentrációjában megnyilvánuló duális térszerkezet, nem segítve elő a német *Land*-ok mintájára szerveződő, a globális versenybe integrálódni képes, magasfokon specializált régiók létrejöttét. Márpedig ahhoz, hogy egy fejlesztési folyamat, jelen esetben a vizsgálatunk tárgyát képező ipari közép vállalkozások megerősítése sikeres legyen, elengedhetetlen egy olyan területi kontextus, amely megfelelő keretet biztosít a fejlődéshez. Ebbe a keretrendszerbe tartoznak a széles értelemben vett intézmények. Ez a közeg (területi miliő) rövid távon adottság, hosszú távon azonban

²² Az Egységes Piac létrejöttével az EU verseny-és innovációs politikája jelöli ki a korábban az állami intervencionizmusnak teret adó iparpolitika főbb irányait, meghagyva a teret a horizontális szemléletű, az ipari ágazat globális helyzetét jórészt K+F támogatások útján javító közpolitikai intézkedéseknek. A horizontális szemlélet egyaránt megjelenik a szétaprózott vállalati struktúrát orvosolni hivatott versenypólus-politikában, a CIR (kutatási adójóváírás) bevezetésében, amelynek következtében Franciaország a világelső közé került az állami kutatási támogatások szintjét tekintve, valamint a munkaerő költségét jelentősen lefaragó adójóváírás (CICE) rendszerében.

²³ <http://www.aides-entreprises.fr/aide/8385>: pl. Bourgogne és a PIA programokban

fejlesztendő tényező (Lux, 2017). Meg kell találni azokat a szereplőket, amelyek hatékonyan tudják a maguk eszközeivel a kívánt folyamatokat támogatni és meg kell szervezni a köztük lévő kooperációt.

A fenti hiányosságok felismerése fontos szerepet játszott a vállalatok területi *kiagyazódásának* gátat szabó, a térségek és a vállalkozások egymásra utaltságát hangsúlyozó országos versenyképességi pólusprogram 2004-es indításában. A porteri klaszterek sajátos francia válfajának tekinthető versenypólusok – mint az ipari szerkezetváltozás motorjai és a térségek tudományos, technológiai és ipari bázisának hasznosítására leginkább alkalmas képződmények – közel másfél évtizede állnak az állami ipar-és területpolitika középpontjában. A globális versenyképesség szempontjainak megfelelően a területi innovációs rendszerek, tudományos és technológiai kiválósági ágazatok, a régiók „ipari erősségeire” és a területi szereplők közti partnerkapcsolatokra épülő kollaboratív innovációs projektek kerültek a program fókuszába. A pólusok főbb missziói egyebek közt a vállalati fúziók, a KKV-k növekedésének, középvállalattá válásának elősegítése. A velük szemben támasztott követelmények - javuló innovációs hatékonyság, nemzetközi láthatóságra és világszínvonalra törekvés - megkövetelte a diszruptív innovációk létrehozását és a kritikus tömeg elérését, noha annak feltételei jórészt csak a fővárosi régióban voltak biztosítottak. A 71 versenyképességi pólus erőteljes hierarchizációját mutatja, hogy csupán hat (IKT, egészségügy, repülőgépgyártás és a nanotechnológiák) nyert világszínvonalú minősítést. A program keretében 2005 és 2018 közt mozgósított 9 milliárd euró összegű pénzügyi forrás²⁴ (ezen belül 2,7 milliárd eurónak megfelelő állami szubvenció) 3800 (vállalatokat, kutatási-és felsőoktatási intézményeket, kormányzati és civil szereplőket összefogó) kollaboratív kutatási projekt indítását tette lehetővé.

A pólusprogram eredményessége az alap-és alkalmazott kutatások közti együttműködések terén várható áttörés révén nyerhet igazolást, amelynek hiánya – a világszínvonalú francia alap kutatások ellenére – jelentős mértékben visszaveti a nemzeti innovációs rendszer teljesítményét. A nagyszámú, szétaprózott innovációs támogatási eszköz integrációját megvalósító komplex területi innovációs ökoszisztémák a tervek szerint önfenntartóvá válnak, így az állami források elapadásával egyre nagyobb felelősség hárul a területi szereplőkre. Az állami szerepvállalás csökkenése és a decentralizált irányítási rendszer megszilárdulása a térségi hatások (munkahelyteremtés, gazdasági növekedés), a nemzeti és a regionális szintű stratégiák közti szinergiák jobb érvényesülését is elősegíti. A decentralizált irányítási rendszer kiépülése előtti legfőbb akadály azonban a pólusok nagy száma ellenére mindmáig érvényesülő túlzott forráskoncentráció.

Az EU2020 stratégiában szereplő *intelligens specializáció* is támogatja a térségi *kiválósági pólusok* létrejöttét, a technológia-és tudásintenzív tevékenységek földrajzi koncentrációját. Az intelligens szakosodási területek olyan tevékenységek, amelyek esetében már eleve adott az

²⁴ Amelynek 2/3 részét a magánszféra, a fennmaradó részét a minisztériumközi alap (FUI), illetve a helyi közösségek és nemzetközi szervezetek hozzájárulásai adják.

innovációs folyamatban résztvevő szereplők koncentrációja (felsőfokú nagyvárosi funkciók, felsőoktatási, kutatási szféra képviselői), a nemzetközi láthatósághoz szükséges kritikus tömeg. Az intelligens szakosodási stratégiák alapján a francia régiók eltérő képet mutatnak, a minden téren abszolút versenyelőnyt élvező Île-de-France mellett Rhône-Alpes, Occitanie, Provence-Alpes-Côtes-d'Azur régiók rendelkeznek az innovatív szereplők jelentős koncentrációjával. Az intelligens szakosodás révén a régiók számára lehetőség nyílik a komparatív előnyeiket biztosító potenciális rés piacok feltárására, így korlátozott számú, nagy növekedési potenciállal rendelkező ágazatra (KET- kulcsfontosságú alaptermotechnológiák), a regionális gazdaság egészére húzóhatást gyakorló beruházásokra összpontosíthatják erőforrásaikat. E stratégia, – a nemzetgazdasági szinten megmutatkozó előnyeinek túl – a regionális gazdaságokon belül a koncentrációs és polarizációs folyamatok erősödéséhez, növekvő területi differenciálódáshoz vezet. A versenyképességi pólus program és az intelligens specializáció egymást erősítő hatásaként a regionális politikában is egyre nagyobb teret nyerhet a régiók ipari múltja iránt közömbös, egydimenziós jövőorientált szemlélet, veszélybe sodorva a regionális gazdaságok eredendő sokszínűségét.

A regionális gazdaságok fejlődését, a térségi ökoszisztémák erősödését, a regionálisan is építkező klaszteresedést a lokálisan és regionálisan szerveződő, a kisvállalkozásokat, közép vállalkozásokat és az ETI-ket is tagjai sorában – a köztük lévő potenciális kapcsolatokat realizálni képes – kamarai hálózat hatékonyan tudja támogatni, ez a térség egésze és az érintett vállalkozások számára egyaránt.

Az iparfejlődés meghatározó térségi szereplői – a kereskedelmi és iparkamarák

A kormányzati intézményrendszer mellett a lokális, regionális szinteken a résztvevők alapvetően három csoportja említhető. Az egyik a területi önkormányzatok (illetve önkormányzati együttműködési struktúrák – agglomerációs társulások, települési társulások – köre) Ezek a helyi autonómiák elsősorban a gazdaság- és területfejlesztési, területrendezési tervezésben aktívak, illetve fontos szereplői együttműködési hálózatoknak. A másik csoportba azok a magánvállalkozások sorolhatók, amelyek mindenekelőtt szolgáltatásokkal, finanszírozási konstrukciókkal tudják kiszolgálni a vállalati szektort (hitelintézetek, kockázati tőketársaságok, tanácsadó cégek stb.). Harmadikként pedig a köztestületi formában működő kereskedelmi és iparkamarákat kell említeni. Jelentős lokális és regionális gazdaság-szervező funkcióik és sajátos szerepvállalásuk miatt a továbbiakban a kamarai akciókra, szolgáltatásokra koncentrálnunk.

A kamarai intézményrendszer felépítményéből is, működési struktúrájából eredően is inkább a mikro-, kis- és közép vállalkozások számára nyújt érdemi szolgáltatásokat, hiszen tagjai között túlsúlyban vannak ezek a méretű vállalkozások. Ugyanakkor a köztestületi kamarai modell alapvető vonása, hogy a kamarák a helyi, regionális gazdaság egészének érdekeit képviselik, így feladatuk mindig szorosan kapcsolódik a térségi gazdaságfejlesztéshez. A regionális

gazdaságok fejlődéséhez a kisvállalkozások és a közép- és nagyvállalatok együttműködésére is szükség van. E tekintetben a kamarai funkciók közül kiemelendő a partnerség-szervezés, az együttműködési struktúrák ösztönzése és menedzselése. A gazdaság-szervezésben a kamarák jellemző tevékenységei, szolgáltatásai az alábbiak (ezeket foglalják össze az 1. és 2. ábrák):

- A vállalkozói szféra érdekeinek megismerése és artikulációja, lobbizás;
- Szolgáltatások: információs szolgáltatások, szaktanácsadás, „business development”, ezen belül elsősorban vállalkozásfejlesztés (mikroszintű) és gazdaságfejlesztés (helyi, regionális és makroszintű), illetve egyéb fejlesztő tevékenységek (pl. innováció, kereskedelemfejlesztés, területfejlesztés, vállalkozások fejlesztése, szervezetfejlesztés);
- piacszervezés;
- együttműködések ösztönzése, üzleti közösségépítés, partnerség-szervezés klaszterépítés és –menedzselés;
- közreműködés a vállalkozások számára nélkülözhetetlen infrastrukturális elemek kiépítésében és működtetésében (Franciaországban a kamarák regionális repülőterek, vásár- és kiállítási terek tulajdonosaként is megjelennek);
- helyi gazdaságfejlesztési programok kialakításában, menedzselésében való részvétel,
- befektetésösztönző tevékenységek támogatása (pl. vállalkozási célokra alkalmas ingatlanok naprakész kataszterének kialakítása – üzem- vagy telephely létesítés, befektetési döntés előtt a térségi kamarai vezetők az érintett önkormányzatokkal együtt a jellemzően résztvevői a tárgyalásoknak);
- A szakképzési intézményrendszerben vállalt feladatok, mindenképp részvétel a képzési struktúra vállalkozói igényekhez alakításának folyamatában. A szakképzés intézményrendszerében kiemelkedő jelentőségű, hogy a kamarák sok esetben a szakképző intézmények tulajdonosai, fenntartói.

1. ábra: Kamarai tevékenységek típusai

<p style="text-align: center;">FEJLESZTÉS</p> <ul style="list-style-type: none"> - partnerek, üzleti lehetőségek - felkutatása - finanszírozási lehetőségek feltárása - vállalati hálózatokhoz kapcsolódás segítése - támogatás új piacok eléréséhez - Aktív részvétel térségi gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozásában 	<p style="text-align: center;">HUMÁN ERŐFORRÁS, KÉPZÉS</p> <ul style="list-style-type: none"> - szakképzési intézményrendszer alakítása - részvétel a szakképzés rendszerének minőségbiztosításában - a vállalkozói igényekhez igazodó szakképzési struktúra kialakításának támogatása - toborzási, HR-fejlesztési tanácsadás 	<p style="text-align: center;">INNOVÁCIÓ</p> <ul style="list-style-type: none"> - változások előrejelzése - innovációs projektek menedzselése - innovációs szaktanácsadás - technológiai fejlesztések támogatása
<p style="text-align: center;">NEMZETKÖZIESEDÉS</p> <ul style="list-style-type: none"> - információs szaktanácsadás - exportfejlesztés, nemzetközi üzleti kapcsolatok fejlesztése (üzletembertalálkozók) 	<p style="text-align: center;">FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS</p> <ul style="list-style-type: none"> - Társadalmi felelősségvállalás támogatása - környezetvédelmi projektek segítése - energiahatékonysági szaktanácsadás - körkörös gazdaság kialakításának támogatása 	<p style="text-align: center;">SZEKTORÁLIS SZEREPVÁLLALÁS</p> <ul style="list-style-type: none"> - ipar - kereskedelem - turizmus - szolgáltató szektor

Forrás: Saját szerkesztés

2. ábra: A kamarai szolgáltatások sémája

SZOLGÁLTATÁSOK			
<p style="text-align: center;">általános térségi érdekképviselet</p> <ul style="list-style-type: none"> - gazdasági elemzések; - igények összegyűjtése és továbbítása; - szükségletek felmérése; - infrastruktúrafejlesztés; - lobbizás 	<p style="text-align: center;">vállalkozások részére</p> <ul style="list-style-type: none"> - ágazati fejlesztések (ipar, turizmus, ker., szol) - nemzetközi kapcsolatok; - partnerségépítés; - vállalkozásalapítás - vállalkozás- és szervezetfejlesztés; - általános és speciális tanácsadás - ingatlankezelés - információ 	<p style="text-align: center;">magánszemélyek részére</p> <ul style="list-style-type: none"> - szakképzés, át- és továbbképzési programok; - állásbörzék 	<p style="text-align: center;">térségek, települések részére</p> <ul style="list-style-type: none"> - ingatlankezelés; - befektetésösztönzés; - gazdasági infrastruktúrák működtetése (expo, szakképző iskolák, repülőterek)

Forrás: saját szerkesztés

A kamarák Franciaországba lokális (városi), megyei és regionális szinten szerveződnek. Ez a fajta területi struktúra egyrészt az organikus gazdaság szervezést és gazdaságfejlesztést

támogatja, másrészt elősegíti a térségi együttműködések, regionális klaszterek kialakítását. A városkörnyéki gazdaság fejlesztését (vállalkozás-, gazdaság- és befektetésélénkítés) támogató kamarai aktivitások egyik legfontosabb eleme a térségi szintű partnerségek generálásában és menedzselésében játszott főszerep. A kamarák, felépülésük logikájából, törvényi felhatalmazásukból eredően is hatékonyan képesek dinamizálni a partnerségek kialakításának folyamatát. A vállalkozások (a tagság) különböző területeken (humán erőforrás, beszerzés, értékesítés) való együttműködésének ösztönzése és támogatása mellett klaszteresedés folyamatát is hatékonyan tudják támogatni, hiszen kapcsolatban állnak a helyi önkormányzatokkal és az állami szervezetekkel a térség meghatározó egyetemeivel, s a különböző köz- és magánszolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokkal, állami és magán pénzügyi és tanácsadó szervezetekkel, ügynökségekkel (pl. regionális innováció ügynökségek, befektetési társaságok, fejlesztési ügynökségek).

A bevezetőben is utaltunk rá, hogy a francia kamarák a hazai társaiknál nagyobb felhatalmazással rendelkeznek a regionális gazdaságfejlesztésben, bár ez a különbség nem is annyira a felhatalmazásban, mint inkább az infrastruktúrában, a humán kapacitásban és a gazdaságfejlesztési eszközök, pénzügyi lehetőségek területén mutatkozik meg igazán.

Említettük, hogy a KKV-k és az ETI-k számára is az egyik legnagyobb kihívást a minőségi munkaerő biztosítása jelenti. Ezt hatékonyan tudja támogatni egy olyan szakképzési rendszer, amelyben a regionális kamarák jelentős – sok esetben tulajdonosi – szerepet töltenek be. Ez azt jelenti, hogy a szakképzési kínálatra a kamarának közvetlen és nagyon erős ráhatása van. E mellett több regionális kamara számos átképzési és továbbképzési program elindítója vagy támogatója. A generációváltás sikere, a digitalizáció és az Ipar 4.0-ra (5.0-ra) való felkészülés érdekében a regionális kamarák egy komplex erőforrásközpontot hoztak létre és üzemeltetnek („Solution Bank”), amely lényegében egyfajta best practice gyűjtőpont, a jellemző kihívásokra adott jó válaszok gyűjteménye. Ez a tudásmegosztó platform egyre kedveltebb a kis és közepes valamint a köztes (ETI) méretű vállalkozások vezetői számára.

A kamarák a középvállalatok számára – egyben a régiók gazdaságának megerősödését is segítve – nyújtott legfontosabb szolgáltatás a partnerségek szervezése. Sokoldalú kapcsolatrendszerét felhasználva a kamarák képesek összehozni a közép- és nagyvállalati szereplőket a helyi kis- és középvállalkozásokkal, ezzel mindkét oldalt támogatva. Egyúttal a regionális klaszterek kialakítása segíti a nagyobb vállalkozások – elsősorban a regionális székhelyű ETI-k helyi pozícióinak megerősödését és a régióban működő multinacionális cégek beágyazódását. Mindezek a kamarai szolgáltatások és szerepvállalások érdemben támogatják, hogy az ETI-k, ezek az erős regionális középvállalatok minél hatékonyabban járuljanak hozzá a térségi gazdaság teljesítményéhez. Ennek egyik fontos feltétele, hogy a térségi gazdasági szövet minél több lokálisan, regionálisan jól beágyazódott, a különböző vállalatokkal (versenytársakkal is), helyi intézményekkel kooperáló középvállalkozást tudjon felmutatni.

Befejezés

A francia ipar néhány anti-intervencionalista évtizedet követően jelentős átalakult, nemzetközi pozíciói meggyengültek. Az iparpolitika hiánya gyors dezindustrializációhoz vezetett. Ez a folyamat azonban csak kisebb részben kapcsolódott a gazdasági modernizációhoz. Az ezredfordulóra ennek negatív hatásai már megjelentek, majd a 2008-as válság miatt felerősödtek. A francia gazdaságpolitika számára világossá vált, hogy a francia iparnak támogatásra van szüksége, s mind többen értettek egyet abban, hogy a francia gazdaság európai és globális pozíciójának visszaszerzéséhez állami iparpolitikára és reindustrializációra van szükség. A sikeresebb szomszédos gazdaságok, a brit és főleg a német gazdaság példája a regionális közép vállalatokra irányította a figyelmet. Azokra az erős, dinamikus, jellemzően közepes méretű (főként hazai tulajdonú) cégekre, amelyek régiójukban beágyazottan működnek, s amelyek jelentős innovációs teljesítményre képesek. A duális francia gazdaságban azonban ezeknek a cégeknek a száma jelentősen elmarad a rivális gazdaságokban tapasztaltaktól. A jelentős számú kis- és közép vállalkozás és a nemzetközi szinten is sikeres néhány nagyvállalat között hiányzik egy láncszem. A válság éveiben jól látszott, hogy éppen ezek a „nagy közép vállalatok” voltak képesek komoly eredményekre, a válság legnehezebb időszakában is képesek voltak bővülésre – létszámban és bevételben egyaránt. Ezt követően a francia iparpolitika úgy helyezte fókuszba ezeket a vállalatokat, hogy új méretkategóriát is alkotott számukra, létrehozva az *Entreprise de Taille Intermédiaire* (köztes méretű vállalat) kategóriát.

Az ETI-k, a francia újraiparosítás főszereplői pedig egyre több támogatást, programot és elsősorban forrást kaptak ahhoz, hogy tovább erősödjenek, a klasszikus KKV szektor vállalkozásai pedig segítséget ahhoz, hogy könnyebben elérjék ezt a méretkategóriát. E vállalatok erőssége az innovációs kapacitás és az exportorientáció, a legnagyobb kihívás a kedvezőtlen adópolitikai környezet kezelése, a minőségi munkaerő hiánya, a generációváltás menedzselése, a digitalizációra és a robotizációra való felkészülés. A problémák és kihívások azonosítása után az állami iparpolitika komplex intézményi struktúrával segíti a fejlődést, míg lokális és regionális szinteken a kamarák elsősorban hatékony partnerség építéssel, klaszterek létrehozásával és menedzselésével, valamint célzott szaktanácsadással és információnyújtással segítik az ETI-k és a KKV-k fejlődését.

Felhasznált irodalom

- AdCF (2016): Mettre en oeuvre la loi NOTRe : Recommandations pour la nouvelle organisation des compétences et stratégies économiques. www.adcf.org
- AdCF (2018): *Pour un pacte productif: les territoires s'engagent*. Document du Travail. Elérhető: www.adcf.org/files/THEME-Developpement-economique/AdCF-Pour-un-pacte-productif-Les-territoires-s-engagent.pdf (Letöltve: 2018. 11.13)
- Aydalot, P. (Szerk) (1986): *Milieus innovateurs en Europe*. GREMI, Paris.

- Bacheré, H. (2018): Les petites et moyennes entreprises réalisent 17 % des exportations. *Insee Première*, No. 1692.
- Beffa, J. L. (2005): *Pour une nouvelle politique industrielle*. La Documentation Française, Paris.
- Bellégo, C., Dortet-Bernadet, V. (2014): L'impact de la participation aux pôles de compétitivité sur les PME et les ETI. *Économie et Statistique* 471, 65-83.
- Benko, G., – Lipietz, A. (1992): Des réseaux de districts aux districts de réseaux. In: Benko, G. – Lipietz, A. (Szerk.) *Les régions qui gagnent*. PUF, Paris.
- Berger, E. – Bonnet, O. – Julia, E. – Vuillemin, T. (2017): Salaires dans le secteur privé. *Insee Première*, No. 1669.
- Blachier, J.-L. (2017) *Réindustrialiser par l'innovation*. Rapport officiel. La Documentation française, Paris.
- Bourquin, M. (2018): Faire gagner la France dans la compétition industrielle mondiale. Rapport d'information, Sénat, juin 2018. 404 o. senat.fr/notice-rapport/2017/r17-551-notice.html.
- Bpifrance, BBB, CDP, ICO, KfW (2018): France, Germany, Italy, Spain and the United Kingdom – Internationalisation of European SMEs – Taking Stock and Moving Ahead, March.
- Buhr, D. (2015): Une politique d'innovation sociale pour l'industrie 4.0. Friedrich-Ebert Stiftung, Département Politique Économique et Sociale, Bonn.
- Business France (2017): Rapport sur l'internationalisation de l'économie française. Elérhető: www.businessfrance.fr. (Letöltve: 2018.10.11)
- Business France (2018): Tableau de bord de l'entrepreneuriat. Elérhető: www.businessfrance.fr.
- CAE (2015): Faire prospérer les PME. *Les notes du CAE*, Octobre 2015.
- Cailletaud, M.-C. (2018): Industrie: un moteur de croissance et d'avenir. *Les Avis du CESE*. www.lecese.fr. 162 o.
- Ceci-Renaud, N. (2016): Les fonctions de service dans l'industrie manufacturière : la moitié des emplois directs. *INSEE Références*.
- Cercle de l'Industrie (2017): Propositions du cercle de l'industrie pour 2017-2022 remettre l'industrie au cœur de notre projet de société. www.cercleindustrie.eu/sites/default/files/pieces_jointes/ci_-_synthese_propositions_2017-2022_-_mars_2017.pdf
- CGET (2015): *Évaluation de la politique des grappes d'entreprises*. Elérhető: www.cget.gouv.fr (Letöltve: 2018.07.15)
- CGET (2017): Des pôles de compétitivité performants et structurants pour les territoires. Etude CGET, Mars 2017.
- Charlet, V. – Dehnert, S. (2017): L'industrie du futur: progrès technique, progrès social ? Regards franco-allemands. Presses des Mines, Paris.
- Clarivate Analytics (2018): Global Innovators Report 2017. clarivate.com/wp-content/uploads/2017/10/The_State_of_Innovation_Report_2017.pdf
- Comité Richelieu (2017): Livre Blanc 2017–2022: 5 ans d'actions pour l'innovation et la croissance. www.comiterichelieu.org/wp-content/uploads/2013/06/livre-blanc-comit-richelieu-2017-vf.pdf (Letöltve: 2018.10.15)
- Crevoisier, O. (2001): L'approche par les milieux innovateurs: état des lieux et perspectives. *Revue d'économie régionale et urbaine*, 2001/1. 153–165.
- Delanoë-Gueguen, S. (2015): Accompagner le projet ou le créateur? *Entreprendre & Innover*. Vol. 27, No. 4. 72-80.
- Demmou, L. (2010): Le recul de l'emploi industriel en France entre 1980 et 2007. Ampleur et principaux déterminants: un état des lieux. *Économie et Statistique*, 438-440, 273-296.
- Deroyon, J. (2016): Les PME organisées en groupe: un phénomène important dès les unités de petite taille. In: Les entreprises en France, *Insee Références*, édition 2016.
- DGE (2017): L'entrepreneuriat. Faits et chiffres. Document réalisé par la Direction générale des entreprises, Novembre 2017. www.entreprises.gouv.fr.
- Dubois, D. (2017): France Brevets: un dispositif original amené à devoir faire ses preuves. Note de Synthèse.
- EUIPO (2016) *Intellectual Property Rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in Europe*. Industry-Level Analysis Report, October 2016. Second edition euiipo.europa.eu
- Fontagné, L., – Mohnen, P. – Wolff, G. (2014): No Industry, no future? Les Notes du CEA. No. 13.

- Fontagné, L., – Lorenzi, J. H., – Artus, P., – Fayolle, J., – Aubert, P. (2005) *Désindustrialisation – Délocalisations*. Rapport du CAE. La Documentation française, Paris.
- Gallois, L., – Lubin, C., – Thiard, P-E. (2012): *Pacte pour la compétitivité de l'industrie française*. Rapport au Premier ministre. Documentation française, Paris.
- Gilly, J.-P. – Torre, A. (Szerk.) (2000): *Dynamiques de Proximité*. L'Harmattan, Paris.
- Griset, P. (Szerk.) (1998): *Informatique, politique industrielle, Europe: entre Plan Calcul et Unidata*. Institut d'Histoire de l' Industrie- Rive Droite, Paris.
- Haehnsen, E. (2017) „Si la France avait autant d'ETI que l'Allemagne...” La Tribune. 25/10/2017. www.latribune.fr/economie/france/si-la-france-avait-autant-d-eti-que-l-allemande-755407.html
- INSEE (2016): Les entreprises en France. Édition 2016.
- INSEE (2017a): Auto-entrepreneurs immatriculés en 2010: cinq ans après, moins d'un quart sont encore actifs. *INSEE Première*. No 1666, Septembre 2017.
- INSEE (2017b): Portrait statistique des entreprises en France, *INSEE Références*, 204 o.
- INSEE (2018): L'innovation dans les entreprises en 2016 - Enquête communautaire sur l'innovation (CIS). In: *INSEE Résultats*, 18/09/2018.
- Landier, A. (2013): Désindustrialisation, jusqu'où? *L'Usine Nouvelle*, 21 novembre 2013.
- Lux G. (2017): Újraiparosodás Közép-Európában. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2017. p. 327
- Maillat, D. – Perrin J.C. (1992): *Entreprises innovatrices et développement territorial*. GREMI, EDES, Neuchâtel.
- Malmberg, A. – Power, D. (2005): (How) Do (Firms in) Clusters Create Knowledge? *Industry and Innovation*, 12:4, 409-431.
- Merlin, P. (2007): *L'aménagement du territoire en France*. La documentation Française, Paris.
- Neiner, A. (2006): A francia regionalizmus történeti áttekintése 1992-ig. Kisebbségkutatás 2006. 1. szám.
- Pacte national pour la croissance, la compétitivité et l'emploi. www.entreprises-gouv.fr/files/files/directions_services/politique-et-enjeux/simplifications/pacte-national-cce.pdf (Letöltve: 2018.10.15)
- Pacte PME (2017): Faire émerger les champions de l'économie française de demain. www.pactepme.org.
- Passeron V., – Roucher, D., – Dortet-Bernadet, V., – Meinzel, P. (2016): La croissance à l'épreuve des incertitudes, *INSEE, Note de Conjoncture*. 140 o.
- Pisani-Ferry, J. (2014): *Quelle France dans Dix Ans? Les Chantiers de La Décennie*. France Stratégie, Rapport au président de la République, Paris.
- Prager, J.-C., Madies, T. (2008): Innovation et compétitivité des régions, *Rapport du CAE*, La Documentation Française, Paris.
- Roustan, M. (2004): Rapport d'information sur la Désindustrialisation du Territoire. *Compte Rendu N° 9*. Délégation à l'aménagement et au Développement Durable du Territoire, Paris.
- Schröter, H. G. (Szerk.) (2008): *The European Enterprise. Historical Investigation into a Future Species*. Springer, Berlin.
- SRI-SI (2013): Synthèse de la stratégie d'innovation de la Région Rhône-Alpes au regard de la "Spécialisation Intelligente". www.innovation.rhonealpes.fr
- Tavernier J-L. (2018): *Tableaux de l'économie française*. Édition 2018, INSEE.
- TEF (2018) *Tableaux de l'économie française*. Collection Insee Références, Édition 2018
- Torre, A., – Tanguy, C. (2014): Les systèmes territoriaux d'innovation: fondements et prolongements actuels. In: Boutillier S. et al. (szerk.) *Principes d'économie de l'innovation*. Peter Lang, Collection Business and Innovation, Bruxelles
- Zimmermann J.-B. (1998): Nomadisme et ancrage territoriale: propositions méthodologiques pour les analyses firmes-territoires. *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, 2, 211-230.